

INHOUD

- advertenties
- mededelingen
- de Gielse molen
- Heemkundige bijdragen :
'Onze dorpen in de negentiende eeuw'

MEDEDELINGEN

- 6 en 7 april '91: tentoonstelling in het Wechels kasteel door de gilden uit de vier deelgemeenten. Het jaarboek '90 kan tijdens deze Tentoonstelling afgehaald worden

Heemkundige Kring v.z.w. "Norbert de Vrijter" Lille

Rek. nr. : 954-7353871-55

"Norbert de Vrijter" V.Z.W.

p.a. Jos Aerts, Boskant 17
2275 Lille

Afgiftekantoor 2418 Lille

DRIEMAANDELIJKS KONTAKTBLAD
VAN DE HEEMKUNDIGE KRING
'Norbert de Vrijter'

Achtste jaargang nr. 31 okt. 1990.

insert-reklame

MEDEDELINGEN

Uw mededelingenblad toch niet gemist ?

Ons mededelingenblad is er iets later dan normaal (oktober), maar dat alles heeft te maken met de planning voor komende activiteiten, meer bepaald wat de tentoonstelling ter gelegenheid van de publicatie van het jaarboek 1990 betreft. Concrete initiatieven zijn er omtrent een groots opgezette tentoonstelling en bekendmakingsactie betreffende onze meest karakteristieke en oudste verenigingen: onze schuttersgilden. Ondertussen worden de nodige contacten gelegd en stappen gezet. Voorzienne datum: het eerste weekend van april. De nodige details krijg je in het volgende blad meegedeeld.

Ook deze maal belooft het een interessant en fraai jaarboek te worde waarin de vier deelgemeenten elk ruimschoots aan hun trekken zullen komen. Een grabbel uit de inhoud Jaarboek 1990 :

** Kanunnik Professor Jozef Baeyens, de "meest gelauwerde Vlaming", werd geboren te Lille in 1898 en overleed in 1990. Deze markante figuur was onderandere als professor verbonden aan de universiteiten van Leuven en in de Verenigde Staten, Canada en Mexico.*

Jos Aerts schetst zijn leven en zijn belang als bodemkundige.

** Jongmansgilden in Lille en Gierle.*

In de 17de eeuw floreerden deze broederschappen van ongehuwde jongens. Zij namen zelfs de structuren en gebruiken over van de oude schuttersgilden. Wegens "onzedelijke uitspattingen" werden deze jongmansgilden door de kerkelijke overheid bestreden, wat op den duur door de wettelijke overheid werd bijgetreden.

Een bijdrage van Walter Van den Branden.

** De klompenmaker : kloonmaker Jef van Monnekes.*

Jef "van Monnes" Wouters is de laatste kloonmaker binnen de grenzen van onze vier deelgemeenten én bovendien een begenadigd ver teller. De geboren, en getogen Poederleenaar staat dan ook centraal in dit vlot geschreven artikel door Rik De Backer, die een speciale aandacht heeft weggelegd voor ons (verdwijnd) dialect.

** Een kunsthistorisch pronkstuk: de Gielse preekstoel.*

Deze beschrijving verdient dit meubel in de Gielse parochiekerk tenvolle. Walter Van den Branden beschrijft en legt uit waarom.

- * *Adolf Verdegem voelt zich aangetrokken door de oudste geschiedenis van de molens in de Kempen. In vorig jaarboek 1989 beschreef hij uitvoerig het wel en wee van de molen van Gierle vanaf 1499 tot 1800. In dit artikel bewees hij overvloedig zijn kennis van de geschiedkundige bronnen. Deze Turnhoutse medewerker heeft een boontje voor onze gemeente, vandaar een volgende bijdrage over de molen van Wechelderzande.*
- * *Wie Jules Van Olmen zegt, zegt Wechel. De ere-onderwijzer duikt in de archieven en de geschiedenis van de Wechelse Zangmaatschappij.*
- * *Uit de oude doos.*
Verschillende zichten van onze vier deelgemeenten uit lang ver vlogen tijd. Foto's zijn onbetaalbare tijdsdocumenten, zeker wanneer ze van een interessante toelichting zijn voorzien.
- * *Wat onze artikelenreeks betreft, zijn we zeker nog niet uitgeput. Afhankelijk van de resterende bladzijden kan nog een van volgende bijdragen in het Jaarboek 1990 opgenomen worden:*
 - * *R.DILLEN, De gebroeders De Winter.*
 - * *J.AERTS, De Zusters Apostelinen in Lille.*
 - * *K.VAN PEER, Het leven op een boerderij. Een tijdsportret.*
 - * *F.WOUTERS, Reginald Gosling, een kunstenaar met faam in Poederlee.*
 - * *R.DE BACKER, De belevenissen van een Lilse krijgsgevangene tijdens de Tweede Wereldoorlog.*

DE "HEKSENWANDELING", ANDERMAAL EEN SUCCES

In de voorbije maand oktober heeft onze Kring weer vier "Wandelingen doorheen de Sagen en Legendes van de Haarlebeek", zegge "De Heksenwandeling" mooi afgewerkt. Ze kwamen weer van heinde en verre, de geïnteresseerden: uit Limburg, Oost-Vlaanderen, de eigen Kempen en zelfs een ganse bus uit Nederland. De belangstelling blijft enorm, wat bewijst dat we met een kwalitatief hoogstaand evenement bezig zijn. De "Heksenwandeling" komt ook U ten goede, want dank zij de opbrengst van deze internationaal gekende activiteit kunnen we onze en Uw jaarboeken en de jaarlijkse Uitstap aan een gunstige prijs aanbieden ! Daarom des te meer een extra dankwoord aan de leden van de Lilse Zeebonken en de vzw De Lilse Bergen, die gans belangloos én met enthousiasme hun medewerking verlenen aan dit initiatief !!

De Gielse molen 'In Stormen Sterk' eindelijk gerestaureerd !

Dat de mooie Gielse molen dringend herstelling behoefde, hebben we al meer dan eens duidelijk gemaakt in dit Mededelingenblad. Sinds een viertal jaren waren enkele actieve leden van onze Kring tijdens de jaarlijkse Molenfeesten druk in de weer om in een gelegenheidsherberg de nodige centen te verzamelen om een restauratie mogelijk te maken. Natuurlijk werd er gerekend op de overheid om de uit te voeren werken te subsidiëren aangezien de molen sinds 1981 de titel mag dragen van beschermd monument. Helaas toont de bevoegde minister zich weigerachtig, maar de Koning Boudewijnstichting zag de noodzaak van de dringende restauratie in en presenteerde ons een sponsor: de Nationale Loterij. Beide sponsors maakten ook de restauratie en werking mogelijk van ;'De Slagmolen', ondertussen uitgegroeid tot een ware publiekstrekker.

Voorname werken waren het vernieuwen van de "kap", het "kruiwerk", de "grote spruit", de "korte schoren", de "baard" en de "vang". Achteraf bleek ook het "hekwerk" aan vervanging toe, maar onze geldelijke middelen bleken uitgeput. Het gemeentebestuur sprong gelukkig onmiddellijk bij na een gemotiveerd schrijven van onze vereniging (in samenwerking met de vzw Levende Molens) en keurde een eenmalige subsidie goed van 70.000,- frank. Toezien architect Paul Gevers uit Kasterlee en molenmaker Rik Caers uit Retie beloofden dat de molen in december terug maalvaardig zou zijn. Het moet dus gezegd worden dat de werken, die op 16 oktober aangevat werden, snel maar ook degelijk uitgevoerd worden.

Weet je niet wat "kap" en "baard" en "spruit" betekenen ? Wel, kom dan eens langs de molen 'In Stormen Sterk' wanneer de wieken opgezeild zijn en door de Gielse lucht klieven: de aanwezige molenaars onder leiding van Lil Rombouts geven met alle plezier de nodige uitleg !

Langs deze weg danken onze Heemkundige Kring en Levende Molens, en natuurlijk eigenaar Mil Rombouts, alle sympathisanten die hoe dan ook tot de restauratie en dus het behoud van dit monument van eerste rang hebben bijgedragen !!!!!

Kerststallen

Tijdens de kerstperiode kun je in de hele Antwerpse Kempen juweeltjes van kerststallen bekijken. Ook bij ons Te Gierle op het Hemeldonk, te Wechelderzande en Poederlee nabij de kerk en in Lille in de kerk.

Gaan kijken én genieten, dus !

HEEMKUNDIGE BIJDAGEN

ONZE DORPEN IN DE NEGENTIENDE EEUW: 1830

In het pas gestichte België (1830) voelde men snel de nood aan een gedegen overzicht van de geografische en economische toestand van onze streken. Voor de provincie Antwerpen kwam er dat snel, in 1834. De auteur was niet de eerste de beste, namelijk Philippe Vander Maelen, die ook de eerste werkelijke "stafkaarten" op zijn naam zou schrijven.

Vooraf voor de geschiedkundigen, en natuurlijk de heemkundigen, heeft dit geografisch en economisch overzicht thans nog een belangrijke waarde. Zoals het in het nieuwe België paste, werd dit werk in het Frans uitgevoerd. Na een algemeen overzicht van de toestand van de nijverheid, handel en landbouw in de provincie Antwerpen wordt elk dorp besproken. Ten behoeve van de geïnteresseerden in de geschiedenis van Lille, Gierle, Wechelderzande en Poederlee geven wij hieropvolgend de vertaling van de fragmenten die deze vier dorpen aanbelangen

VANDERMAELEN, Ph.

Dictionnaire géographique de la province d'Anvers
Bruxelles (Faubourg de Flandere), 1834

a) Blik op de provincie Antwerpen

* Brouwerijen

In een streek waar men geen wijn of cider maakt en waar het bier de dagelijkse drank is van alle lagen van de bevolking, moet wel een aanzienlijk aantal brouwerijen te vinden zijn. De meeste van die brouwerijen die er gevestigd zijn, brouwen slechts voor plaatselijk verbruik.

De voornaamste brouwerijen zijn gevestigd te Antwerpen, Mechelen, Boom, Lier, Puurs, Willebroek, Bornem, Sint-Amands, Hingene, Aartselaar, Beerzel, Boechout, Brecht, Broechem, Kalmpthout, Kontich, Deurne en Borgerhout, Ekeren, Essen, GIERLE, Hemiksem, Herentals, Herenthout, Heist-op-den-Berg, Hoboken, Kessel, Lippelo, Loenhout, Meerle, Meerhout, Meer, Merksplas, Mortsel, Niel, Putte, Ranst, Reet, Zandhoven, Schelle, Schoten, Tisselt, Turnhout, Westmalle, Wilrijk, Wommelgem, Wortel en Wijnegem.

De produktie van de brouwerijen is beduidend verminderd gedurende de laatste jaren wegens de lage koffieprijzen zodat de mensen nu meer koffie drinken.

* *Koolzaadolie (smout)*

De produktie van olie is een van de voornaamste takken van de landbouwindustrie in deze provincie. We vinden dertien van deze olieslagerijen en een olieraffinaderij in Mechelen, tien olieslagerijen te Lier, vier te Antwerpen en te Rumst, drie te Boom en te Niel, twee te Boechout, Veurne en Borgerhout, Mariekerke, Meerhout, Turnhout en Sint-Katelijne-Waver. De anderen bevinden zich te Balen, Baarle-Hertog, Bornhem, Brecht, Kasterlee, Dessel, Duffel, Emblem, Geel, GIERLE, Grobbendonk, Herentals, Hingene, Hombeek, Itegem, LILLE, Liezele, Merkssem, Merksplas, Mol, Puurs, Ravels, Retie, Tielen, Veerle, Weelde, Walem, Willebroek, Wijnegem en Zoersel.

De koolzaadolie wordt aangewend voor de verlichting, om laken te vollen, om leer te bewerken en zachte zeep te maken. De schroot of "koeken" worden gebruikt als veevoeder en als een van de beste meststoffen, vooral voor de velden die dienen om koolzaad te winnen.

* *FOREN EN MARKTEN*

De foren en markten van de Provincie Antwerpen worden gehouden in de hieropvolgende dorpen en op de genoemde tijdstippen:

Antwerpen, Boom, Brecht, Kontich, Duffel, Eindhout, Geel, Herentals, Herenthout, Herselt, Houtvenne,

te LILLE, de derde woensdag van april (één dag) en de derde woensdag van oktober (één dag),

Lier, Mechelen, Mol, Pulderbos, Retie-Werbeek, Ruisbroek, Zandvliet, Schriek, Sin-Amands, Turnhout, Westerlo, Zoerle-Parwijs.

b) Overzicht per dorp

GIERLE

Gemeente in het kanton en arrondissement Turnhout, op 2½ uren gaans, van Turnhout en op 8¼ uren van Antwerpen. Gierle grenst ten noorden aan Beerse en Vosselaar, ten oosten aan Tielen, ten zuiden aan Lille en ten westen aan Lille en Beerse.

Deze gemeente bestaat uit het dorp en het gehucht Royen.

Hydrografie: Gierle wordt bevoeid door de Grote Aa, de Alle-beek en de Kleynbeek. Deze rivieren maken het grootste gedeelte van de weiden vruchtbaar. Er zijn enkele kleine vennen.

Bodem : nogal oneffen, doorsneden door zich verplaatsende heuveltjes en duinen. De oppervlakte is over het algemeen zanderig. De oppervlakte die geschikt is voor teelten is bruinachtig, en bevindt zich boven een geelachtige grondlaag. De hoge plaatsen zijn droog en bevatten gruis en zijn weinig produktief. De bodem verbetert naargelang men afdaalt naar de lager gelegen vlakte.

Landbouw: De bodemopbrengst bestaat uit tarwe, rogge, haver, hooi, spurrie, aardappelen en rapen. Er zijn mooie weiden in de vallei van de Grote Aa. De meeste weilanden bevinden zich op de heuvelhellingen. Er zijn groentetuinen en boomgaarden waarvan de opbrengst volledig naar de eigen inwoners gaat. Bosbouw van eik en els. Het kappen gebeurt om de zeven jaar. Tussen de vele dennenbossen bevindt zich het Groothout-Bosch of Giels-Bosch. Dit woud, dat de helft van de oppervlakte van de gemeente in beslag neemt, is eigendom van de heer graaf Denis de Talon.

Men baat de landbouwgronden uit in kleine percelen. In 1830 telde men er 69 paarden, 305 koeien, 90 kalveren, 25 varkens en 28 geiten. Opbrengst van boter en kaas.

Bevolking: 940 inwoners

Bewoning : Deze gemeente telt 73 woningen, 87 boerderijen, 1 kerk, 1 kapel en een lagere school.

Verblijfplaats van een chirurgijn en een veearts ("artiste vétérinaire").

Handel en industrie : Er is een kaarsenfabriek, er zijn twee brouwerijen, een leerlooierij, een graan- en drafmolen ("moulin à drèche"), een oliemolen die door een paard wordt aangedreven, drie smeden, twee wagenmakers, een tonnenmaker en een touwslager .

Wegen : De weg Herentals-Turnhout loopt dwars door het dorp en het gehucht Royen.

LILLE

Gemeente in het kanton Herentals. Afstanden : Herentals 1½ uren, Turnhout 3½ uren en Antwerpen 7 uren. Samengesteld uit het dorp en de gehuchten Houzie, Borze, Beeck, Moleneynd, Heyend, Broxiestraet, Heysiehoek en Oevelenberg.

Hydrografie : De Langebeek en de Platlak bespoelen dit gebied.

Landbouw: Granen en voedergewassen zijn de voornaamste bodemopbrengsten. Er zijn 82 boerderijen. Men telde in 1830 60 paarden, 15 veulens, 351 koeien, 157 kalveren, 114 varkens, 261 schapen, 84 geiten.

Bevolking : 1047 inwoners.

Bewoning : Er zijn 82 boerderijen, 87 huizen, 1 kerk en 1 lagere school.

Verblijfplaats van een notaris.

Handel en nijverheid : een waskaarsenfabriek, twee brouwerijen, een graanwindmolen, een gerstpelmolen met de hand aangedreven, een olierosmolen, twee smeden, een koperslager, twee wagenmakers, een klompenmaker, een meubelmaker, en een tonnenmaker.

Foren en Markten : twee jaarmarkten, de derde woensdag van april en van oktober.

Wegen : men vindt er slechts buurtwegen.

Drie houten en drie stenen bruggen.

POEDERLEE

Gemeente in het kanton Herentals en het arrondissement Turnhout. Op 1¼ uur van Herentals, 3 ¾ van Turnhout en op 1½ uren van Antwerpen. Poederlee is samengesteld uit het dorp en de gehuchten Heykant, Littaert, Hoek, Hoeven, Herle, Zielestraet en Biezenhoek.

Hydrografie : de Aa, de Langebeek en de sloot bevoeien de gemeente.

Landbouw : Graan- en voedergewassen zijn de voornaamste landbouwopbrengsten. Er zijn 57 boerderijen.

De telling van 1829 geeft 40 paarden, 11 veulens, 229 koeien, 191 kalveren, 87 varkens, 209 schapen en 41 geiten.

Bevolking : 691 inwoners.

Bewoning : 34 boerderijen, 34 huizen, 1 kerk, 2 kapellen en 1 lagere school.

Handel en nijverheid : Eén smid, een wagenmaker en twee tonnenmakers.

Wegen: Er zijn slechts buurtwegen. Drie houten bruggen.

WECHELDERZANDE

Gemeente in het kanton Herentals en het arrondissement Turnhout. 2½ uren van Herentals, 3¼ van Turnhout en 6 ¾ van Antwerpen. Wechelderzande bestaat uit het dorp en de gehuchten Sand, Moreynde, Bulek, Zept.

Hydrografie: geen waterlopen.

Landbouw : Vooral graan- en voedergewassen. 34 boerderijen. In 1830 telde men 24 paarden, 7 veulens, 119 koeien, 80 kalveren, 47 varkens, 124 schapen en 20 geiten.

Bevolking : 460 inwoners.

Bewoning : 34 boerderijen, 31 huizen, 1 kerk, 1 lagere school. Opmerkelijk is het kasteel 'De Pastorij', eigendom van de heer Denis Saunier.

Handel en nijverheid : Er is een graanwindmolen, een smid, een tonnenmaker en een zouthandelaar.

Wegen : enkele buurtwegen verzorgen de verbinding met de omgeving.

Opmerking: Natuurlijk bevinden zich in de door ph. Vander Maelen genoteerde gegevens fouten, temeer omdat de auteur blijkbaar het Nederlands niet machtig was. Bijvoorbeeld de namen "Plat"lak", "Littaert",... Onder Poederlee bestaat er twijfel over het aantal boerderijen: vermoedelijk waren dat er inderdaad 34 (=tweede cijfer.). Bij Gierle is er sprake over het Grotenhout. Het is geen fout te vermelden dat het woud de helft van de oppervlakte besloeg. Inderdaad liep de huidige weg Gierle-Turnhout toendertijd MIDDEN door dit uitgestrekt woud dat de vergelijking met het Zoniënwood mocht doorstaan. Graaf Denis de Talon liet het grootste gedeelte van dit woud rooien in het midden van de vorige eeuw.

W. Van den Branden

HET HUYSKEN VAN DE SCHOLE IS AENGENOMEN ...

Op 21 februari 1741 bogen de vroede vaders van de "heerlijckheit" Lille zich over de nodige "infrastructuur" van de dorpschool, toen nog staande tussen de Kerkstraat en het huidige politiebureau. Dat schout en schepenen de zaak met de nodige ernst opvatten, bewijst onderstaande officiële attestatie, voorzien van de kleinste details, over het maken van het "huysken", zegge de wc, van de school:

"Het huysken van de schole is aangenomen bij Franscis de Busser te maken voor elf guldens, alles van eycken houdt ende bert viercantigh besaaght ende sonder speck; de plaeten ende stijlen daer het op staet van gelijcken gesaeght 4 duym dick; boven met een capken ende, een deure met lueke daerop alles gerabat onder beleedt met plancken. Dan den bril van weeckbert te verven met oliverf.

Actum desen 21 februarij 1741".

Dit delicate werk werd uitgevoerd door een van de schepenen zelf, namelijk Fransus De Busscher, koopman van beroep ...

W. Van den Branden